

Lakatos Viktor

Büntetőjogi Tanszék

Témavezető: Gellér Balázs

A KÁBITÓSZER-FÜGGŐSÉG BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK KRITIKÁJA

1. Bevezetés – A Btk. kábítószer-függőkre vonatkozó szabályainak megjelenése

A Büntető Törvénykönyv¹ hatályos szövege a kábítószerrel visszaélés elkövetői között különbséget tesz a tekintetben, hogy a bűncselekményt kábítószer-függőként követik-e el, avagy sem: A törvény a kábítószerfüggő elkövetőt látványosan enyhébb elbírálásban részesíti. A kábítószerfüggő elkövetőkre vonatkozó speciális rendelkezéseket beiktató 1998. évi LXXXVII. törvény 1999. március 1-jén lépett hatályba.

A törvény miniszteri indokolása rögzíti, hogy a módosítás az akkor hatályos büntetőjogi szabályozás alapját képező kriminálpolitikai tétellel – nevezetesen, hogy a büntetőjognak eltérő módon kell kezelnie azokat, akik maguk is részben áldozatoknak tekinthetők, és azokat az elkövetőket, akik a bűncselekmény haszonélvezői – továbbra sem kívánt szakítani. A fenti alaptételt a kábítószeres tényállásokra alkalmazva abból indult ki, hogy a büntetőjog valójában kizárólag a függő fogyasztó számára kívánja a diverzió (elterelés) lehetőségét biztosítani. Ugyanis ez az az állapot, amelyben valaki már egyértelműen áldozatnak tekintendő. A kábítószer-függőtől pedig világosan meg kell különböztetni a kábítószerrel pusztán élvezni akaró fogyasztót.

A függő és nem függő kábítószer-fogyasztók közötti differenciálást megteremtő Btk. módosítás számos előnyt hozott a függőknek, azaz pontosabban azoknak az elkövetőknek, akiket a jogalkalmazó kábítószer-függőnek minősít. A Btk. új, privilegizált tényállása lett a kábítószerfüggő személy által elkövetett kábítószerrel visszaélés. A függőre vonatkozó kedvezőbb szabályozás egyrészt a büntetési tétel drasztikus jelentős csökkenését jelentette, miközben a nem függőre vonatkozó büntetési tételkeret felső határaként megjelent a legsúlyosabb szankció, az életfogytig tartó szabadságvesztés. Amíg egy nem függő személy jelentős mennyiségű kábítószerre, illetőleg bünszervezet tagjaként, vagy megbízásából elkövetett forgalmazó típusú elkövetési magatartására (kínálás, átadás, forgalomba hozatal, kereskedés) e módosítás eredményeképpen a Btk. 1999. március 1-jétől már tíz évtől tizenöt évig, vagy életfogytig terjedő szabadságvesztés büntetést írt elő, addig egy

---

¹ 1978. évi IV. tv.

függő elkövető esetében – ugyanilyen elkövetési magatartást vizsgálva – még jelentős mennyiségű kábítószer esetén is öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés vált kiszabhatóvá.²

Másrészt, a törvény a függő elkövető fogyasztó típusú elkövetési magatartásait – a privilegizált tényállás alapesetét – vétségként rendelte büntetni. Ez szintén számos új előnyt jelentett, hiszen ha a bíróság vétség miatt szabadságvesztést szabott ki és az elítélt nem visszaeső, annak végrehajtási fokozata a vétségre figyelemmel nem börtön, hanem fogház lett.³

Harmadrészt, a büntetési tételkeretek enyhülése magával hozta az elítéléshez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülés időpontjának korábbi bekövetkeztét.⁴ Meg kell említeni továbbá azt is, hogy a Btk. általános szigorítása ellenére is a függő fogyasztó számára fennmaradt az elterelés, a büntetőjogi következmények alóli mentesülés lehetősége azáltal, hogy az 1999. március 1-jén hatályba lépett Btk. 282/A. § (6) bekezdése büntethetőséget megszüntető okokat biztosított számukra.⁵

Mindezek alapján látható, hogy a büntetőeljárásba terheltként bekerült elkövető számára a legkedvezőbb, ami vele történhet az, hogy őt a hatóság kábítószerfüggőnek tekinti és cselekményére az enyhébb szabályokat alkalmazza.

A hivatkozott miniszteri indokolásban foglaltak több szempontból is vizsgálatra szorulnak. Nem vitatom természetesen a jogalkotó azon jogát, hogy meghatározza, mely magatartások ellen a büntetőjog milyen eszközével, milyen mértékben kíván fellépni, ugyanakkor álláspontom szerint ez kizárólag olyan tartalommal történhet, amely alkalmas arra, hogy előre mozdítsa a büntetési célok megvalósulását.

Elsődlegesen meg kell vizsgálni, hogy a Btk. kábítószeres tényállásai 1998. évi módosításának kiindulási alaptétele helytálló-e. Kizárólag áldozatnak tekinthető-e a függő, elválasztható-e olyan élesen egymástól a kábítószerből hasznot húzók és a kábítószer áldozatai, ahogyan azt a miniszteri indokolás megteszi? Egyáltalán, ki kábítószerfüggő? Hiszen nem vitás, ha ilyenek a szabályok, minden kábítószeres bűncselekmény elkövetői „szeretnének függők lenni”. Ha a kábítószer-függőség mibenlétének kérdésre nem tudunk olyan választ találni, amely a jogbiztonság követelményeinek megfelel, a törvénymódosítás koncepciója már alapjaiban megdől. Ha a kérdésre egzaktt, a jogállami követelményeknek megfelelő válasz adható, abban az esetben további vizsgálatra szorul, hogy a kábítószerfüggőkre vonatkozó privilegizált tényállás eredményezte – a nem függő személy ugyanolyan cselekmé-

---

² A példában felhívott elkövetési magatartások és a büntetési tételek az 1998. évi LXXXVII. tv.-vel módosított, 1999. március 1-jén hatályba lépett Btk. szöveget tükrözik, nem a jelenleg hatályost

³ Btk. 44. §

⁴ Btk. 102. §

⁵ Ezeket módosított tartalommal a hatályos Btk. 283. § sorolja fel. A hatályos büntető törvény szerint a nem függő fogyasztót is megilleti az elterelés lehetősége csekély mennyiségű kábítószer esetén, ugyanakkor a kábítószerfüggő esetében ez a mennyiségi határ nagyobb, öt ún. alapmennyiségre is megilleti ez a kedvezmény.

nyéhez képest kirívóan – enyhe elbírálásnak mennyiben van létjogosultsága, arra is figyelemmel, hogy a függőség kialakulását szükségképpen hosszabb, vagy rövidebb kábítószer-fogyasztás – azaz a büntetőjog által büntetni rendelt magatartás megvalósítása – kell, hogy megelőzze.

A dolgozatban bemutatom a kábítószer-függőség meghatározásának és megállapításának néhány problémáját, a jelenlegi törvény alkalmazásának egyes nehézségeit, továbbá megvizsgálom, milyen megoldással lehetne ezeket megszüntetni, vagy legalábbis jelentősen csökkenteni.

2. A kábítószerfüggő személy, mint speciális alany

A büntetőjog speciális alanyának azt a személyt nevezi, aki egy bűncselekmény alanya valamely természetes, vagy jogi tulajdonsága alapján lehet. Természetes tulajdonság alatt értendő a valamely nemhez tartozás, az életkor, jogi tulajdonsággal bír ugyanakkor a hivatalos személy, a közfeladatot ellátó személy, a katona, és így tovább. A *delictum proprium* tettese kizárólag a büntetőtörvény által megkívánt feltételeknek megfelelő speciális alany lehet. A jogirodalom nem szentel különösebb figyelmet önállóan a speciális alanynak, a téma problematikáját a többes elkövetés jelenti, például amikor a speciális természetes vagy jogi tulajdonsággal nem bíró személy tettesi, vagy részesi magatartása valamely *delictum proprium*ra nézve tényállásszerű.

A Büntető Törvénykönyv legtipikusabb speciális alanyai a fentebb felsorolt kategóriák, amelyek meghatározása konkrét ügyben nem okoz problémát: A Btk. általános részének értelmező rendelkezései között megtaláljuk egyebek mellett a hivatalos személy, katona, meghatározását is. Ahhoz, hogy egy elkövető cselekményére valamely *delictum proprium* megállapítható legyen, egyértelműen és világosan ki kell derülnie, az elkövető lehet-e alanya az adott bűncselekménynek vagy nem. Annak eldöntése, hogy egy adott személy egy adott bűncselekmény alanya lehet-e, klasszikusan jogkérdés, jogalkalmazói feladat, ezt a bíró a jogszabályok alapján dönti el. Segítségre ebben nem szorul, hiszen a jogszabályok világosan meghatározzák a kritériumokat, amelyek alapján bizonyossággal eldönthető, hogy például az adott személy a vád tárgyává tett cselekmények során hivatalos személy minőségben volt-e jelen.

Atipikus speciális alanyává vált viszont a hatályos büntetőjognak a *kábítószerfüggő személy*. Atipikus volta álláspontom szerint abban áll, hogy önmagában ennek a ténynek a megállapításához terjedelmes, költséges és az eljárás elhúzódását eredményező bizonyítást kell lefolytatni. Ahhoz tehát, hogy a jogalkalmazó (a bíró) az általa megállapított tényállásra a büntető jogszabályokat helyesen alkalmazza, állást kell foglalnia a tekintetben, hogy az elkövető kábítószerfüggő-e, avagy sem. Ehhez pedig egyetlen dolgot kell(ene?) tudnia: ki a kábítószerfüggő?

3. A kábítószer-függőség fogalmáról

A Betegségek Nemzetközi Osztályozásának 10. revíziója (BNO-10) szerint a *kábítószer-függőség betegség*. A mentális és viselkedészavarok a BNO 10-05 kategóriájába tartoznak. Ezek között találjuk egyebek mellett a pszichoaktív szer használata által okozott mentális és viselkedészavarokat is. Kuncz Elemér a dependencia fogalmát a következőkben határozza meg: „Olyan pszichés és gyakran egyidejűleg testi állapot, mely valamilyen természetes vagy mesterséges szer ismételt fogyasztásából ered. Jellemzők rá a szer tartós, vagy periodikus szedésére irányuló leküzdhetetlen kényszerek, magatartásmódok és reakciók abból a célból, hogy a szer eufóriát okozó pszichés hatását elérhessék, vagy az annak hiányából fakadó diszfóriát elkerülhessék. A pszichés függőség az a leküzdhetetlen ösztönzés, mely az eufória elérése érdekében a szer megszerzésére irányul, mivel az ismételt vagy folyamatos szedést nem tudja abbahagyni (legerősebb a kokainnál). A testi (fizikai) függőség nem mindegyik szerre alakul ki (legjelentősebb a morfin és a barbiturátszármazékok esetében) és elvonási (absztinenciális) tünetekben jelentkezik, ha a szer szedése kimarad. A tünetek ellenregulációs jellegűek, és általában karakterisztikusak az egyes szerekre.”⁶

A függőség kialakulásában több tényező együtthatása játszik szerepet. Ilyen tényezők Kuncz szerint a személyiség, a szociokulturális tényezők, valamint az alkalom lehetősége.

A Fővárosi Ítéltábla Büntető Kollégiumának 2/2004. (VI.16.) kollégiumi állásfoglalása a kábítószerfüggő személy fogalom-meghatározásának körében megállapítja, hogy a WHO⁷ szerint a kábítószeres intoxikációnak – csakúgy, mint az intoxikáció más fajtáinak – különböző formái és fokozatai vannak, amelyek között átmeneti formákat is találunk. Mivel az egyes kábítószeres élettani hatása eltérő, az intoxikáció is eltérő mértékű lehet.

A WHO az intoxikáció legsúlyosabb formájának a toxicomániát (*drog addictio*) tekinti. Ennek jellemzői egyrészt a pszichés függőség, amely a mérgezés utáni csillapíthatatlan, mohó vágyként jelenik meg. Másrészt a testi függőség, amely a szer elhagyása esetén megjelenő elvonási tünetegyüttesben lepleződik le. Harmadrészt jellemző a szer dózisát folyamatosan növelő tendencia, ami a fokozódó tolerancia eredménye.

Enyhébb fokozatot jelent a gyógyszer-, illetve mérgefüggőség (*drog dependentia*). A tolerancia fokozódása és a dózis növelése nem szükségszerű és hiányozhatnak a testi függőség tünetei is, a pszichés függőség és a károsító hatás azonban kifejezett. Kábítószer használata esetén a gyógyszer-, ill. mérgefüggőség törvénytörően fokozódik toxicomániává.

Végül, a hozzászokás (*habituatio*) még enyhébb formát képvisel: a pszichés függőség kényszerítő jellege megszűnik, bár a drog bevételére és folyamatos biztosítására vonatkozó vágy kifejezett. A károsító hatások elsősorban az egyént illetik, a

⁶ HUSZÁR Ilona – KUNCZ Elemér: Igazságügyi pszichiátria. Medicina, Budapest, 1998, 246-247. o.

⁷ World Health Organization (Egészségügyi Világszervezet)

társadalomra nézve a hozzászokás nem káros. A testi függőség lényegében hiányzik és a dózis növelésének tendenciája is enyhén érvényesül.

Látható tehát, hogy a kábítószer-függőség összetett fogalom, amelynek több formája, több szintje van. A büntetőjog viszont „kábitószerfüggő” elkövetőről szól, mindenfajta további disztinkció nélkül. Arra a kérdésre, hogy meghatározható-e jogállami módon ki a kábítószerfüggő, a kábítószer-függőség véleményezésének folyamatát, elméleti és gyakorlati hátterét, a szakértők szerepét egyaránt vizsgálni kell.

4. A kábítószer-függőség véleményezése a gyakorlatban

Az 1998. évi LXXXVII. törvény kettéválasztotta a kábítószerrel visszaélést függő és nem függő elkövetők szempontjából, a későbbi módosítások pedig ezt a koncepciót követve alakították tovább a tényállásokat. Jelenleg a kábítószerrel visszaélés minősítési rendszere egyedi, ugyanis a jogalkotó kéttípusú elkövetőre – a függőre és a nem függőre – „párhuzamos” törvényi szabályozást alkotott. Két alapvető minősítési szempont az elkövetési tárgy mennyisége, azaz a kábítószer tiszta hatóanyag-tartalma, valamint a kábítószer-függőség tényének megállapítása. A minősítés egyik alappillére tehát, hogy a terhelt kábítószerfüggő-e, vagy sem.

A Be. 99. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni. A (2) bekezdés a szakértő alkalmazását kötelezővé teszi arra az esetre, ha a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kábítószer-függősége. E ténykérdésre a szakértő alkalmazása kábítószeres ügyekben elkerülhetetlen, ez dönti majd el, hogy végül a jogalkalmazó a nem függőkre, vagy a függőkre vonatkozó tényállásokat alkalmazza-e. A lényeg itt dől el, hiszen mi más számítana a terhelt szempontjából, mint a reá váró büntetés neme és mértéke. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a szakvélemény nem köti a bíróságot, az éppen olyan bizonyítási eszköz, mint akár egy tanúvallomás, vagy egy okirat.

A továbbiakban a büntetőeljárás kronológiai rendjében kívánok bemutatni olyan visszasságokat és problémákat, amelyek a jogbiztonságot, a kiszámítható jogalkalmazást veszélyeztetik.

A nyomozás megindulása

A büntetőeljárás megindulásakor, a gyanúsított első kihallgatásán a gyanúsított jellemzően tagadja a gyanúsításban foglaltakat. Gyakori első gyanúsítottai vallomás, hogy kábítószerrel egyáltalán nem fogyaszt. Az, hogy kábítószerfüggő lenne, ezek alapján fel sem merül, az esetleges erre irányuló kérdésre úgy nyilatkozik, hogy természetesen nem is az.⁸ Ezt követően a gyanúsítottak különböző csatornákon

---

⁸ Az első kihallgatáson védő gyakran nincs jelen, de az ezzel kapcsolatos eljárásjogi aggályok a dolgozat keretein túlmutatnak és a függőség problémakörének vizsgálata során nincs is jelentősége

lehetősége nyílik a kábítószeres ügyekben szükséges jártasságot megszerezni. Ilyen csatorna lehet például az Internet, az ügyvéd, különösen pedig – amennyiben előzetes letartóztatását a bíróság elrendeli – a büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottainak közössége. Szükség is van az információkra, hiszen az igazságügyi orvosszakértői vizsgálatra „felkészülten” kell érkezni. A gyanúsított, vádlotti vallomások során arra az érdekes megállapításra juthatunk, hogy jellemzően az eljárás folyamán „jut eszébe” a terheltnek, hogy ő a terhére rótt cselekmény elkövetésekor kábítószerfüggő volt. Ez már csak abból a szempontból is figyelemre méltó, hogy a szakirodalom is leírja, a kábítószerfüggő személyek ezt jellemzően szégyellik, titkolják, rejtőzködnek, igyekeznek függőségüket bagatellizálni.⁹

A szakértőről általában

A szakértőt kirendelésével kapcsolatban a következő megválaszolandó kérdések merülnek fel: Lényeges-e, hogy konkrétan mely szakértőt választja a kirendelő és milyen kérdéseket tesz fel számára? A válasz egyértelmű igen. A válasz megértéséhez viszont szükséges egy kitérőt tenni a szakértő eljárásjogi helyzetével és saját szerepfelfogásával kapcsolatban.

A magyar büntetőeljárás jog rendszerében a szabad bizonyítás elve érvényesül. Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét. A bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje. A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.¹⁰

Tehát mint már utaltam rá, a szakvélemény – bármilyen jelentőséggel bírjon is annak tartalma, illetve az ezzel szemben támasztott elvárás – csak egy a bizonyítási eszközök sorában, nincs más bizonyítási eszközöket megelőző bizonyítási ereje.

A szakvélemény adásának elméleti háttéréről

A szakértő a kábítószer-függőség véleményezése során az orvostudományra támaszkodik. Furcsa mód nem segíti, hanem nehezíti a helyzetet, hogy az Egészségügyi Minisztériumnak a kábítószer-függőség véleményezéséről szóló – 2008. december 31-ig hatályban volt¹¹ – módszertani levele igyekezett támpontot nyújtani az egységes szakértői gyakorlat számára. Hatása viszont szándékával ellentétesnek bizonyult: a szakértői kar megosztottságát eredményezte. A módszertani levél gyakorlatilag kétségbe vonja a szakirodalom – és a már ismertetett WHO meghatáro-

⁹ HUSZÁR – KUNCZ: i.m. 248. o.

¹⁰ Be. 78. § (1)-(3) bek.

¹¹ A módszertani levél „érvényességről” rendelkezik, azonban ez valójában időbeli hatályt jelent

zás által is elfogadott – pszichés függőség létezését: „A kábítószer függőség meghatározásában szereplő „erős vágy a gyógyszer bevétele” kitétel, továbbá a „hiányérzet” szó használata nem jelenti azt, hogy ún. pszichés (lelki) függőség önmagában szakértőileg igazolható, azaz elfogadható lenne. Még pontosabban, hogy önmagában ún. „pszichés függőség” pszichoaktív szerek szervezetbe juttatásakor, vagy azt követően, amikor már esetleg már semmiféle méregtani (toxikológiai) módszerrel a pszichoaktív szer a szervezetben nem mutatható ki, egyáltalán létezne”. El tudom fogadni azt az álláspontot, hogy a szer iránti „erős vágy” csupán az érintett tudatában létezik, külső megjelenése e vágyakozásnak nincs. Ez alapján viszont a kábítószer-függőségnek a WHO fogalomrendszerében létező egyik típusa gyakorlatilag bizonyíthatatlan. Így két lehetőség marad: A terhelt „bemondása” alapján vagy elhisszük neki, hogy vágyakozik a kábítószer iránt, azaz pszichés függő volt, vagy pedig nem. Előbbi esetben a terhelt nyilatkozata alapján lényegesen enyhébb büntetésre számíthat, utóbbi esetben egy kábítószerfüggő személy esetében is a nem kábítószerfüggő személyekre vonatkozó, rendkívül súlyos szankciókat, akár életfogytig tartó szabadságvesztést is kilátásba helyező szabályokat kell alkalmazni. A jogbiztonság ez esetben is súlyos sérelmet szenved.

A módszertani levél megállapítja továbbá, hogy „a szakkérdés véleményezése nehéz, ezért lehet véleményezni, hogy a vizsgált személy „valószínűleg kábítószerfüggő”, ill. hogy „valószínűleg kábítószerfüggő volt”, vagy azt, hogy „nem valószínű kábítószer függősége sem a korábbi időpont(ok)ban, sem a vizsgálat időpontjában.” Viszont nem sokkal később az olvasható, hogy a jogalkalmazó számára használhatatlan és elkerülendő az olyan véleményezés, mint „nem igazolható, de nem is zárható ki, hogy az elkövető kábítószerfüggő volt, vagy nem volt kábítószerfüggő.”

Álláspontom szerint a „valószínűleg kábítószerfüggő” véleményezéssel ugyancsak nincs kiségitve a jogalkalmazó. Ez ugyanis számomra nem mást jelent, mint – kissé drasztikus analógiával élve – „valószínűleg nem szabható ki életfogytig tartó szabadságvesztés, valószínűleg ennyi, vagy annyi év szabadságvesztés között lesz az irányadó büntetési tételkeret. Valószínűleg nem büntethető, vagy valószínűleg büntethető”.

Szintén elgondolkodtató, hogy a módszertani levél 2008. december 31-ig volt hatályban, ennek meghatározása pedig annak kiadásakor, a jövőre nézve történt, tehát nem úgy, hogy utóbb ismertté vált tudományos eredmények a módszertani levél hatályon kívül helyezését indokolták volna. A módszertani levél alkalmazása körüli anomáliák jól illusztrálják azt a kiszámíthatatlanságot, amely a kábítószerfüggőség véleményezését körülveszi.

Természetesen egyáltalán nem szokatlan, hogy szakemberek tudományos álláspontja eltér. Az azonban már nem elfogadható, hogy a tudományos vitákon és elmentéses álláspontokon maga a bűncselekmény minősítése múljon, az elkövetőre irányadó büntetési tételről – kis túlzással – a bíró feje fölött szülessen döntés. Amennyiben ugyanis aggálytalan egy szakvélemény, a bíró ezzel való szembehelezkedése a gyakorlatban védhetetlen. Így van ez még akkor is, ha a bírónak belső

meggyőződése, hogy az elkövető például a vizsgálatot manipulálta. Sőt, még az is kevés, ha a szakvélemények ellentmondásosak, mert a függőség tárgyában kétségek a megállapításaik. Ugyanis amennyiben ezeket az – orvostudományi – ellentmondásokat a bíró nem tudja feloldani, az ítélet megalapozatlanságát jelenti (BH 2005. 385). Az pedig, hogy valami aggálytalan-e, vagy sem, nem mindig ismerhető fel, hiszen a szakértő éppen azzal a speciális szakértelemmel rendelkezik – pont ezért rendelik ki – amivel a bíró nem. Önmagában viszont az a tény, hogy valamely fél a szakvélemény tartalmával nem ért egyet és azt kifogásolja, a szakvéleményt nem teszi aggályossá.

A szakértő kirendelése

Ahogy a hatóság számos ügyben rendel ki azonos szakkérdés eldöntésére szakértőt, úgy válik előtte ismertté a szakértői gyakorlat az adott kérdésben. Tekintettel arra, hogy a kábítószer-függőség tekintetében jelentősek az eltérések például a már említett pszichés függőség megállapításának lehetőségéről, túlzás nélkül állítható, hogy sok esetben a bíró már a kirendeléskor tudhatja, milyen szakvéleményre számíthat. Egy szakértő személye – az eltérő tudományos álláspontokból adódóan – önmagában befolyásolhatja a szakvélemény tartalmát, így a kirendelés mozzanata különös jelentőséggel bír. A büntetőeljárás résztvevői tudják: döntő momentum a szakértő kirendelése, akár már itt eldőlhet minden. Kérdés, mennyire felel meg a jogállami igazságszolgáltatás követelményének az, hogy a nyomozó hatóságnak és a bírónak megvan az elvi lehetősége egy olyan szakértő kirendelésére, aki az általa kívánatosnak tartott szakvéleményt fogja adni. Tehát a kirendelő már e mozzanattal befolyásolhatja a bűncselekmény minősítését és az elkövetőre irányadó büntetési tételt. A hatályos szabályozással a jogalkotó indokolatlanul és aránytalanul súlyos terhet ró a kirendelőre a szakértő kijelölése során is.

A kirendelésről szóló határozatban meg kell jelölni azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértőnek választ kell adnia.¹² Ezek a kérdések panelszerűen kerülnek a kirendelő határozatba:

1. *Nevezett alkalmi vagy rendszeres kábítószer-fogyasztó-e?*
2. *Nevezett kábítószer-függő-e, illetve az alábbi cselekmények elkövetése idején nevezett kábítószer-függőnek minősült-e?*
3. *Drogfüggőséget megelőző vagy gyógyító kezelése szükséges-e?*
4. *Nevezett személy – kábítószer-függősége folytán vagy az azzal összefüggésben jelentkező megvonásos tünetek folytán, avagy esetleg azoktól függetlenül – cselekmény e elkövetésekor szenvedett-e, vagy jelenleg szenved-e az elme-működés olyan kóros állapotában – így különösen elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, tudatzavarban – mely képtelenné tette*

---

¹² Be. 100. § (1) bek.

vagy korlátozta, hogy a cselekménye következményeit felismerje, vagy, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék?

5. A szakértő egyéb észrevételei?

A feltett kérdésekre – mint már utaltam rá – a jogalkalmazó határozott választ vár, ekkor kerül ugyanis abba a helyzetbe, hogy megalapozottan dönthessen. A fentebb idézett módszertani levél szerint a kábítószer-függőség véleményezése „nehéz”. Nem tartom elfogadhatónak az erre való hivatkozást olyan szakértői vélemények adásakor, amelyek valószínűséget állapítanak meg, illetve nem zárják ki, de nem is engedik meg feltétlenül a kábítószer-függőség megállapíthatóságát. Nyilvánvaló, hogy nehéz a kérdés – a büntetőeljárás jog nyelvén „különleges szakértelem” szükséges hozzá –, de éppen ezért szakértő a szakértő: Birtokában kell, hogy legyen annak a különleges szakértelemnek, amellyel a bíró nem rendelkezik.

A szakértői vizsgálat

Az első – és egyik legfőbb – probléma, hogy a szakértői vizsgálat mikor történik. A nyomozás megindulása kapcsán kifejtettek alapján megállapítható, hogy – figyelemmel a függőség tényének anyagi jogi jelentőségére – a szakértői vizsgálat időpontja döntő. Megengedhetetlen ugyanis az, hogy ha egy nyomozás megindulásakor elegendő adat van arra, hogy kábítószer-fogyasztás gyanúja fennálljon (akár hivatkozik erre, akár vizelet- vagy egyéb vizsgálat eredménye erre utal), ez esetben esetleg hónapok, de akár hetek múlva kerüljön csak sor a szakértői vizsgálatra. Álláspontom szerint ezt ezen esetekben soron kívül (lehetőleg azonnal), minden esetben igazságügyi pszichológus szakértő bevonásával kellene elvégezni.¹³ (Nem mellékes, hogy ezzel a büntetőeljárásban beszerzett első szakvélemény is sokkal kevésbé lenne támadható.)

A szakértő objektív és szubjektív adatok alapján alkotja meg szakvéleményét. Objektív adatoknak tekinthetők a vizsgált személy egészségügyi dokumentációja korábbi kezeléseiről, ugyanakkor szubjektívek a környezetére vonatkozó adatok, de leginkább a rendelkezésre álló gyanúsítottai vallomás, a tanúvallomások, a büntetőügyben beszerzett egyéb bizonyítási eszközök. A szakértő dolgozhat iratokból, vagy személyes vizsgálattal. A gyakorlatban a személyes vizsgálat a jogalkalmazó oldaláról alapvető követelmény. Ilyen esetekben különös figyelem jut a vizsgált személy személyes előadásának (exploráció), amely egyébként a büntetőügyben tett vallomásától eltérhet, a szakértő előtt tett nyilatkozatot vallomásként a bíróság bizonyítékként nem értékelheti.¹⁴ Megteszi ugyanakkor ezt a szakértő, kérdés azon-

¹³ Természetesen ennek intézményi, szervezeti akadályai is vannak, melyek részletezése azonban a dolgozat tárgyán túlmutat

¹⁴ Eljárásjogi szempontból ennek az az elsődleges indoka, hogy ellenkező esetben a bizonyítás törvényességének követelménye sérülne. A szakértő előtti meghallgatáson felvett exploráció esetében ugyanis hiányoznak azok a törvényi garanciák, amelyek az abban rögzített nyilatkozat tartalmát bizonyítékká emelnék: hiányzik a vizsgált személy kioktatása a Be. 117. § (2) bekezdésében foglaltakról, illetve kötelező védelem eseteiben sincs jelen a védője. Továbbá, a szakértő

ban, hol húzódik a szakértői mérlegelés határa. Ugyanis a vizsgált személy nyilatkozatát más, a büntetőügyben is figyelembe veendő bizonyítékokkal együtt mérlegeli – nyilvánvalóan az orvosi szakma szabályait szem előtt tartva. Mi történik viszont akkor, ha a bíró nem úgy mérlegeli majd a bizonyítékokat, ahogy a szakértő tette? Aggályossá teszi-e ez a korábban adott szakvéleményt? Álláspontom szerint egyértelműen igen. Amennyiben ugyanis a szakértő a büntetőügy bizonyítékait is figyelembe veszi a szakvélemény kialakítása során, úgy áttételesen az ő bizonyítékokat értékelő tevékenységének az eredménye a bűncselekmény minősítése. Ez pedig a bíró feladata kellene, hogy legyen.

A szakvélemény előterjesztése – a szakértői bizonyítás eredménye

A szakvélemény eredménye álláspontom szerint kétféle lehet: a vizsgált személy a bűncselekmény elkövetése idején függő volt, vagy nem volt függő. A jogszabály a „kábitószerfüggő” kategóriát használja. Nem tesz különbséget sem testi és pszichés függőség, sem annak különböző fokozatok (veszélyeztetett, függőség előjelei, függő) között. Úgy gondolom, ha ilyen drasztikus jelentőséget tulajdonít a Btk. a függőség létének, vagy nem létének, akkor azt minden kétséget kizáró módon kell megállapítani, hiszen ezen – bűnösség megállapítása esetén – a büntetékiszabás majdani kiindulási alapja múlhat.

Természetesen, amennyiben a szakértő nem állapít meg függőséget, ezt a védelem vitatja és új szakértő kirendelését kéri. Egységes a gyakorlat a tekintetben, hogy önmagában a szakvélemény valakire nézve kedvezőtlen tartalma új szakértő kirendelését nem indokolja. A Be. 111. § (4) bekezdése ugyanakkor a bíróság kötelességévé teszi, hogy a nyomozás során beszerzett szakvéleménnyel már véleményezett tényre más szakértőt rendeljen ki, ha azt a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül indítványozza.

A problémák akkor kezdődnek, amikor ez a szakvélemény a nyomozás során keletkezett szakvéleménnyel, ha nem is ellentétes tartalmú, de már árnyaltabban fogalmaz, kevésbé kategorikusan zárja ki például az elkövetéskori kábitószer-függőség lehetőségét. Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy az időmúlással az exploráció tartalma – a már részletezett okokból, pl. az előzetes letartóztatásban szerzett ismeretekből – eltérhet a korábbitól, a szakértő rendelkezésére álló iratanyag is terjedelmesebb. Innen vezet egyenes út a harmadik szakértőhöz, aki a két szakvéleményt fogja felülvéleményezni. Ez bár leírva rövid, valójában jelentősen megnyújtja a bírósági eljárás időtartamát. A bírónak pedig ezt a jól kitaposott ösvényt a gyakorlat szerint végig kell járnia, mivel ellenkező esetben az ítélete megalkopozottságát tenné kockára.

A „magánszakvélemény”

A védelem számos esetben készített ún. „magánszakvéleményt”, azaz egy igazságügyi orvosszakértőt megbízás keretében kér fel a terhelt kábítószer-függősége tárgyában való szakvélemény adására. Az így készült szakvéleményeket a bíróság azonban nem a szakvéleményre, hanem az okiratokra vonatkozó szabályok szerint veszi figyelembe. A Be. 112. § (1) bekezdése biztosítja az elvi lehetőséget arra, hogy a terhelt vagy a védő által szakvélemény készítésére felkért személyt az ügyész, vagy a bíróság az eljárásba szakértőként vonja be. A gyakorlatban ez nem elfogadott és ilyen döntő jelentőségű kérdésben, mint a kábítószer-függőség, önmagában már a lehetőséget is meglehetősen aggályosnak tartom.

A bíróság elé természetesen kizárólag olyan magánszakvélemények kerülnek, amelyek a vádlottat kábítószer-függőnek véleményezik. Másként ez nem is lehetne, hiszen ahogy a vádlott nem köteles maga ellen bizonyítékot szolgáltatni, a józan ésszel is ellentétes lenne egy rá nézve „terhelő” szakvélemény becsatolása. Viszont, mivel a védelem érdeke a vádlott kábítószer-függőségének bizonyítása, a magánszakvéleményt adó szakértőt a jog abba a tarthatatlan (kényszer)helyzetbe hozza, hogy adott esetben, ha nem véleményezi legalább feltételezhetően pszichés függőnek a vizsgált személyt, többször nem fordulnak hozzá ilyen felkéréssel. A védelemnek ugyanis nem az objektív igazságot tükröző, hanem a vádlottra kedvező szakvélemény az érdeke, ez a kettő pedig esetenként különbözhet.

A láncolat világos: a Btk. ösztönzi a védelmet, a védelem pedig ösztönzi a szakértőt a kábítószer-függőség megállapíthatóságának irányába. Kérdés tehát, hogy mi lehet az a cél, amiért érdemes ilyen helyzetbe hozni egy igazságügyi szakértőt, az orvostudomány képviselőjét, akinek jogkérdéshez semmi köze sincs és nem is szabad, hogy legyen? A jogalkotó ugyanakkor az 1999-ben hatályba lépett módosítással a szakértőket annak a veszélynek tette ki, hogy őket – mivel a kábítószeres ügyekben „élet és halál urai” lettek – a szervezett bűnözés fenyegethesse, vagy akár megvesztegethesse.

5. A beteg áldozat?

E helyütt szükséges szólni arról, vajon az a kábítószerfüggő, beteg személy, aki kábítószerrel visszaélést követ el, egyértelműen áldozatnak tekinthető-e. E kérdésre – büntetőjogi aspektusból – egyértelműen nem a válaszom. Álláspontom szerint, aki bűncselekményt követ el és a Btk. 24. § alapján a beszámítási képessége nem kizárt, áldozatnak nem tekinthető. A büntetőjog számára az elkövető áldozatként való szemlélete nehezen értelmezhető. Ez a kriminológiában elfogadható ugyan, de olyan értékelésének, amelyet az 1998. évi LXXXVII. törvény teremtett meg, a Büntető Törvénykönyvben nincs helye. A magyar társadalom eljutott már arra a szintre, amelyen mindenki tisztában kell, hogy legyen a kábítószer-használat lehet-

séges következményeivel, a kábítószer az azt kipróbálók számára általában véve ismert dolog, nem pedig valamiféle misztikus, ismeretlen anyag, amelynek hatásáról a leghaloványabb sejtésük sincs. Magyarország már nagyjából két évtizeddel túl van a kábítószerrel való első találkozáson, napjaink a társadalmában az már nem hathat újdonságként. Véleményem szerint azok a körülmények, amelyek alapján a miniszteri indokolás áldozatként tekint a kábítószer-függőkre, a büntetéskiszabás során értékelendő körülmények, hiszen nem arról van szó, hogy egy kábítószer-függő önmagában a betegsége miatt soha ne lenne tudatában annak, mit tesz.

6. A lehetséges megoldás

A kábítószer-függőség megállapításának és jelentőségének e dolgozatban vázolt anomáliái álláspontom szerint a jog eszközével könnyen orvosolhatóak lennének, amennyiben erre a jogalkotói szándék meglenne. A kábítószerfüggő elkövetőkre vonatkozó privilegizált tényállásokra a Büntető Törvénykönyvben egyszerűen nincs szükség. Mi több, jelenlétük kifejezetten káros, a jogállami igazságszolgáltatást akadályozza.

A Btk. szövege a kábítószer-függőkkel kapcsolatosan felmerülő jogalkalmazási kérdésekre a kábítószerfüggő személy által elkövetett kábítószerrel visszaélés privilegizált tényállásban történő szabályozásán kívül is választ ad: A kábítószeres ugyanis, mint a központi idegrendszerre ható anyagok használatából eredő tudatmódosult állapotra a Btk. 24. § rendelkezései tökéletesen alkalmazhatóak lennének. Amennyiben az igazságügyi orvosszakértő véleménye alapján az elkövető betegsége, a kábítószer-függőség képtelenné tette őt cselekménye következményeinek felismerésében, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen, nem büntethető. Ha a kábítószer-függőség az elkövető elmeállapotát kóros mértékben korlátozta, a büntetés korlátlanul enyhíthető. A Btk. 25. § alapján az előző rendelkezések nem alkalmazhatók arra, aki a cselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el. Úgy gondolom, a gyakorlatban kivitelezhető megoldás lehetne a kábítószer-függőséget olyan kóros elmeállapotnak tekinteni, amelyre adott esetben a Btk. 24. § rendelkezései alkalmazhatók. Természetesen, ha valaki egy bűncselekményt (legyen az akár kábítószerrel visszaélés) önhibájából való kábítószer-fogyasztásból eredő bódult állapotban követ el – az ittassághoz hasonlóan –, természetesen büntethető. (Megjegyzem, amíg egy kábítószerfüggő személy kereskedhet kábítószerrel, egy kábítószer-fogyasztásból eredően kóros elmeállapotú, belátási képességgel nem rendelkező bódult személy aligha képes kereskedésnek minősülő elkövetési magatartás tanúsítására, hiszen ilyen állapotban elérhetetlen az elkövetés szervezetségének, időbeli kiterjedésének az a szintje, amelyet a jogalkalmazás kereskedésnek minősít.)

A magyar büntetőjog a kábítószerfüggő személyekre vonatkozó hatályos szabályozással az elkövető javára értékeli a bűncselekményt (azaz inkább bűncselekmé-

nyeket) elkövető életmódját. Ezt pedig kizárólag a kábítószerrel visszaélés esetében találjuk meg, hiszen más esetekben a bűncselekményeket sorozatosan elkövető életmód – logikusan – nagyobb szigorú eredményez az elbírálás során: ez látványosan jelenik meg például a visszaesőkre vonatkozó szigorúbb szabályokban. Ehelyett a hatályos törvény a függőség irányába ösztönzi a kábítószeres bűncselekmények elkövetőit: a kábítószerrel egyáltalán nem fogyasztó „dealerek” is próbáljanak meg többfajta szert szedni, lehetőleg kezeltessék magukat addiktológiai osztályon, illetve használjanak fel kiszolgáltatót, kábítószerfüggő személyeket a kábítószer forgalmazására: „Vizsgálva az elmúlt időszakban elkövetett kábítószerrel visszaélés bűncselekmények körülményeit, elmondható, hogy nem ritkán a „dealerek” kábítószerfüggő személyeket használtak fel a terjesztői tevékenység folytatására. A kereskedők a függőknek érvelhettek azzal, hogy rájuk enyhébb szabályok vonatkoznak, ráadásul tevékenységükkel elő tudják teremteni a saját kábítószer szükségleteiket. Az eltérő szabályozás megszüntetésével az elsőként említett indok megszűnik, így talán kevésbé lehet felhasználni a kábítószer-függőket a kábítószer-terjesztéséhez.”¹⁵

Frech Ágnes¹⁶ 2007-ben közzétett publikációjában¹⁷ javaslatot tett a Büntető Törvénykönyv kábítószeres tényállásainak új normaszövegére. A szerző – mint a kábítószeres ügyekben jelentős tapasztalattal rendelkező bíró – szintén rámutat, hogy az 1998. évi LXXXVII. törvényt követően számos konkrét ügyben egymásnak ellentmondó szakértői vélemények születtek a kábítószer-függőség tárgyában. Ő maga is arra az álláspontra helyezkedik, hogy az egyes kábítószeres cselekmények között társadalomra veszélyességük szempontjából különbséget kell tenni: „nem eshet egy megítélés alá a kizárólag önpusztító tevékenységet folytató kábítószerhasználó és a más egészségét, identitását veszélyeztető, sértő kábítószerkereskedő”. Álláspontja szerint ugyanakkor „indokolt, hogy a terhelt szerhasználati szokásait (és az ahhoz fűződő pszichés viszonyát) ne egy éles és nehezen eldönthető elhatárolási szempont alapján (külön tényállásban) vegye figyelembe a jogalkalmazó, hanem sokkal árnyaltabban, a szankció alkalmazása során nyerjen értékelést e körülmény.” Lényegében ezt az álláspontot tükrözi a Fővárosi Ítéltábla ÍH 2005. 1. számon közzétett eseti döntése, amely szerint „amennyiben az orvos szakértő azt állapítja meg, hogy a vádlott nem kábítószerfüggő, de hozzászokásban (*habitatio*) szenved, ez a tény a büntetés kiszabása során a vádlott javára enyhítő körülményként értékelendő”.¹⁸ Ebből álláspontom szerint tovább lehetne fejleszteni az ítélezési gyakorlatot abba az irányba, hogy a kábítószer-függőség a büntetés kiszabása során – mint a hozzászokás súlyosabb formája – akár ilyen módon kerülhessen értékelésre az eset összes körülménye alapján. Ezzel elkerülhető lenne

¹⁵ FRECH Ágnes: Javaslat az új Büntető Törvénykönyv kábítószerrel visszaélés tényállásainak normaszövegére: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/298> (Letöltés dátuma: 2010. április 19.)

¹⁶ A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője

¹⁷ FRECH: i.m.

¹⁸ Fővárosi Ítéltábla 3. Bf. 597/2003

az, hogy a kábítószerfüggő személy lényegesen enyhébb büntetésre számíthasson egy olyan esetben, amikor a terhére rótt cselekmény (pl. a jelentés mennyiség alsó határát akár több százszorosan meghaladó mennyiségű kábítószerrel elkövetett kereskedés) mellett súlytalanak bizonyul az, hogy kábítószer-függőségben szenved és ő tulajdonképpen a kábítószer szerencsétlen áldozata.

A más tényállási elemek meghatározottságával szemben támasztott jogállami követelményeknek megfelelően meg nem állapítható kábítószer-függőségnek a hatályos formában történő büntetőjogi értékelése talán nem túlzás, hogy egyedülálló mértékű jogbizonytalanságot eredményezett: A függőkre vonatkozó privilegizált tényállás és a kábítószer-függőség szakértői véleményezése – ezzel összefüggésben sajnos maga az igazságügyi szakértői apparátus és annak tagjai – a terhelt és a védő játékszerévé váltak. A jogalkotó a Btk. ilyen irányú módosításával tálcán kínálta egy kiváló eszközt az eljárások elhúzóására, amellyel a védelem – természetesen egyáltalán nem elítélhető módon, jogszabály adta lehetőségeit törvényesen kihasználva – él is.

Amennyiben a Btk. nem privilegizálná a kábítószerfüggő személy által elkövetett kábítószerrel visszaélést és nem biztosítaná a „függő” elkövetőnek azokat az előnyöket a nem függőkkel szemben, amit jelenleg nyújt, a jogalkalmazás kiszámíthatóbbá válna, jobban megfelelné a jogbiztonság követelményének, a szakértőket engedné visszatérni eredeti szerepükbe, megvédené őket a külső befolyásolás lehetőségétől, és megakadályozná az eljárások indokolatlan elhúzóását is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- HUSZÁR Ilona – KUNCZ Elemér: *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina, Budapest, 1998
- FRECH Ágnes: *Javaslat az új Büntető Törvénykönyv kábítószerrel visszaélés tényállásainak normaszövegére*: <http://www.jogiforum.hu/publikaciok/298> (Letöltés dátuma: 2010. április 19.)